

פרופיסור מרדכי (מרקוס) בראנן

הבונים הראשונים, אשר נגשו למבנה מאה שנה אל בנין בית חכמת-ישראל, היו דומים לאנשי נחמיה בשעתם. בידם האהה והזיקו באה ומעדר לחסור מלימונים במכמני העבר, ובשנית אחזו בעט-טופרים לתאר את אשר מצאו, באהה הסיעו אבנים לבנין, אשר היו מזרות בכל עבר ומנה, ובשנית הקימו היכל-תמארה, אשר כל המתהלך בהם יתענג למראה עיניה. ואולם הדבר מובן מעצמו, כי המלאכה היתה כבדה ולא יכלו להשלימה עד תמה וכי נשארו הרבה פרצות מזומה אשר בנו והם מלאון אז על-הרב על-ידי השערות מזומה באויר. ואז קב אחריהם מחנה של עובדים אשר נואשו להקיף את כל הבנין, אבל על-ידי-רוה שצמצמו עצמם רק במקצוע אחד מן מקצועות החכמה עלתה בידם להביא את המלאכה לידי גמר. ואם עתה, אחרי מאה שנה, עומדים אנהנו משתאים לקראת מפלת הבנאים הראשונים, אל-גא נקפה גם את שכר העובדים, אשר על-ידי התעסקותם ב, עבודה מעוטית, כפי שאמרם תאשכנזים (קליינצרייט), גדרו את הפרצות וכמעט ששכללו את הבנין. ואחז מעובדים כאלה, אחד ויותר

דברים עולות ידיעותיו של מלבי"ם יושפסו באמונתן על ידיעותיו של האנגליין.

אלט במורה גטש בראנן את התקופה הזאת ושנה אל מקצוע אחר של תולדות עמנו, אשר היה בו לראש המדברים, הלא הוא אל קורות היהודים בשלזיה, זאת הארץ אשר היא כעת לסלע המחלקות בין אשכנז ופולין ואשר גם לתושביה היהודים יש הרבה מתכונות יהודי המזרח והמערב גמריה. והגורם לזה היה מקרה מיוחד. אחד מהבריו של בראנן, ושמו ד"ר הרמאן כהן, אסף מספרים כתבירי ונדפסים הרבה חמ"ר הנוגע לקורות היהודים בשלזיה, אבל מה בדמי ימיו, חדשים אחדים לפני גמרו את הק' למדיו בבית-המדרש הרבנים בברסל"ו. והחמ"ר בא לידי בראנן והוא התחיל להשלימו ולשכללו וכמעט שהקדיש את ר"ב ימיו למקצוע זה. פנה הוא בבית-המדרש הגל"י, כי ביום סמיכת התלמידים לרבנים (הוא כ"ז לינואר) - יום מיתתו של מיסד בית-המדרש, והוא רבי יונה פרנקל) אחד מהתלמידים נואם גאון הפרידה בפני המורים והחברים. ובהגיע תור בראנן לסמיכה בשנת תרל"ו, בחר לו לנושא-נאומו את קורות היהודים בברסל"ו מראשית התישבותם עיר הזאת במאה הי"ב (כי כל הידיעות על-דבר התישבותם שם לפני-זה הן, כפי שברר בראנן, רק דברי אגדה) עד אמצע המאה הי"ת.

אחרי גמרו את הק' למדיו שמש בראנן ברבנות בקהלות שונות והיה קשה לו לעסוק בענייני מדע, ובכל-זאת כתב במסך הזמן הווא אחד מסאמריו היותר חשובים, והוא מאמר גדול על-דבר רבני המדינה בשלזיה, אשר הראשון שבהם היה רבי ברוך בנדט וויזל, בעל ספר שאלות-וחשובות, מקור ברוך¹ (היה לרב המדינה בשנת תק"ד ומת בשנת תקי"ג או תקי"ד), ואשר האחרון שבהם היה איש מלא נגודים ותחפוכות, שעד-היום הוא כחידה נפלאה, והוא רבי אריה לייב בנו של רבי שאול הידוע בתשובות בשמים ראש², ש"ןף אותן והוציאן לאור על שם הרא"ש. זה רב המדינה האחרון רצה לחבר את כל הדתות, נסע למריש ושם המיד את דתו בדת הקתולית, ואחר-זה היה לבעל-תשובה, נע ונד בארצות וערים שונות ומת נדח ונעזב בבית-ההוללים

באמנים, היה הפרומיסור מרדכי (פרקוס) בראנן, מורה בבית-המדרש הרבנים בברסל"ו, אשר הלך לעולמו בערב סוף תרס"א בן ע"א שנה.

הוא נולד בראביטש ביום י"ט תמוז תר"ט לאביו רבי שלמה זלמן בראנן הרב ידעם (אשר שמש אחר-זה ברבנות בשנידמיל ומת שם בשנת תרס"ג כמעט בכתשעים), שהיה אחד מרבני תקופת-המערב. כרבני העיר הישן היה גדול בתורה, כמו שנראה מהנחתיו לתלמד ירושלמי דפוס קראטאסין, וכרבני העיר החדש ידע להקיר השכלה דחכמה והיה אחד מורבנים הראשונים במחוז פוזנן אשר דרשו בשנת אשכנזית צוה. והרבה ממדות האב דבקו גם בן, אשר גם הוא התעתד להיות רב בישראל, אבל למד כבר על-י סוד ושטה מסימה, בתחלה בגימנסיה. ואחר-זה באוניברסיטה ובבית-המדרש הרבנים בברסל"ו, אשר עמד אז תחת הנהלה רבי זכריה טראנקל. ובהתבוננו אל המקצועות השונים בחכמת ישראל, בחר לו את החקירה בדברי ימי עמו. עוד בשבתו על סטלי בית-המדרש, והוא אז בן כ"א שנה, פרסם (במאגאסטשריפט, 1870) מאמר חשוב מכל את תולדות אגריסט השני, בנו של המלך אגריסט, אשר גם הוא נקרא לפעמים בתלמוד ובמדרש בשם אגריסט המלך (צ"ן, למשל, סנה, כ"ז, א' ובמדרש תנחומא יך-ך, סימן כ') ואשר לפי דעת בראנן יסב עליו גם מה שמספר עליו בספרי (דברים, סימן קנ"ז) ובשאר מקומות (טוטה, פ"ו, מ"ח; תוספתא, שם, פ"ו, ה"ו, ירושלמי ובבבלי), כי כשהיה מגיע לכתוב, לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא" זלגו עיניו דמעות, ואז אמרו לו כל ישראל! אל תירא, אגריסט, אחינו אתה, אחינו אתה, אף כי השערה זאת, שמסכתת עם פרוש רש"י, מעוררת קשויים רבים. אחר-זה כתב בראנן ספר על אחד הענינים היותר מסבכים בתקופת בית שני והוא על-דבר בניו של יעזרדוס. חציו הראשון של הספר הזה יצא בלשון רומית (ברסל"ו, 1873) ושמש לו לדיסטריציה להכתיר על-ידו בכתר דוקטור למילומסיה, והשני נדפס באשכנזית במאגאסטש-שריפט 1873 (ויצא לאור גם-כן בתוצאה מיוחדת). מה שם המחבר את לבו ביהודי לקהירת המקורות והראו, למשל, כי בכמה

מאמר גדול על-דבר קהלות המחוזות בתקופת זאת (נדפס בספר היובל אשר יצא לאור לכבוד גוטמאן), מחברת על-דבר, יהודי שלזיה לפני החק של י"א מרץ 1812 ואחריו (נספחה בתור הוספה מדעית לדין-חשבון של בית-הדרש הרבנים בברסלוי משנת תרע"ג). החק הזה נתמסר, כידוע, בשעת מלחמת החמש נגד נפוליון ועל-שמו הושמו היהודים לשאר הארצות, אולם במהרה באה הריאקציה והחק היה למסת נזר חלק ועקבת. הריאקציה גברו כמעט עד העת החדשה, וכן יש להזכיר פה את הערכים על-דבר קהלות שלזיה בספר, גרמנית יודאיקא, אשר נערך על-ידי בראנן ביחד עם הריא פרימאן פטרנקורט דמין ואשר ראשיתו יצאה לאור בשנת תרע"ו (ופיין) פה שכתבתי על הספר הזה ב"הצטרפה" משנת 1917, גליון 44).

אמנם אף שערך הקירותיו של בראנן חסבינה על קורות היהודים בשלזיה, הגו עסק גם בעניינים אחרים, ובקרט שם לגו אל דבר השתלשלות משפחות פטרנות בישראל, כמו משפחת רפאפורט, צונק, ליצאט, פראנקל, לאסטאל (שממנה יצא הקוצ'ליסק הנודע) ויכתוב אותן בספר, ואחרי כי ידועת ההשתלשלות הזאת יש חשיבות מיוחדת להכתבות שעל המצבות, הגה פרטס מצבות קהלת פירטה, אולם, משפחת פראנקל-שפירא, וכדומה. אף כתב תולדות אנשים וקורות מוסדים שונים ולכל לראש קורות אותו המוסד שהיה בו גם תלמיד גם מורה, והוא דברי ימי בית-הדרש הרבנים בברסלוי ליקף קלאה יובל שנים מעת התיסדו (תרס"ד). כן הוציא לאור כתבי זולתו ויעטרם בהקדמותיו והערותיו, כמו הרבה חלקים מדברי יפי ישראל לגרץ, כתבי חברו הפרויטור קויטמאן, מרוץ האגרות אשר עבר בין ריטר ושטיינהיים, בין רבי שלמה מונק ואחיתו (מכתבים מלאים ענין ומסיצים אורה על מאורע דמשק בשנת ת"ר ועל תכונתו של האדם הגדול הזה, אשר כרכ גדלו בכל ענין חכמת ישראל היה גם בעל מדות געלות), בין צונק ומנהימר, בין צונק וקויטמאן, וכדומה. וכי אמנם ידיעותיו של בראנן הקיפו את כל דברי ימי ישראל ותולדות ספרותו תעדינה על זה השקפותיו על שני העניינים האלה אשר נדפסו בתחלה באנציקלופדיה

בפרינקפורט דמין בכ"ז מרחשון תקצ"ו. בראנן יסד את דבריו על-היבן על חמר בלתי נודע ערכה.

המאמר הזה נדפס בספר היובל, עטרת צבי, אשר יצא לאור בברסלוי תרמ"ח לכבוד הפרויטור גרץ ביום מלאה לו ע' שנה, ר"י שנים אחר-זה נקרא בראנן להיות ממלא מקומו של רבו בבית-הדרש הרבנים בברסלוי, ומרגלא היה בפומיה דבראנן; לא טוב היה בן לאב גדול וממלא מקומו של אדם גדול, כי מבלי-משים מודדים את האחד במדתו של השני. ובאמת, אם נבוא למד את בראנן בעמדת-המדה של גרץ, אשר היה אחד מבגרי-העליה המעטים, כי אז יקטן ערכו, אבל אם נשוה אותו עם שאר חבריו, יעלה עליהם בהרבה דברים. פה בברסלוי התחיל בראנן להוציא לאור בשנת תרנ"ב את המגאנסטשריטס (בתחלה עם חברו הר"ד קויטמאן, ואחר מסיירתו של זה, בשנת תרנ"ט, הוציאו לאור לבדו עד יום מותו), אשר נתיסד בשנת תרי"ד על-ידי הר"ד פראנקל, אשר עורכו משנת תרכ"ט היה גרץ ואשר נספקה הוצאתו בשנת תרמ"ז, ופה התחיל גם-כן להדפיס בתור הוספה מדעית לדין-חשבון של בית-הדרש הרבנים את חברו הכיר-כבד, קורות היהודים בשלזיה, אשר אמנם אין בו ממרחב אפקו של גרץ ולא מיפי סגנונו של דגנוב, אבל יש בו ידיעות מפורטות ומדויקות על חיי היהודים הליצוניים והפנימיים בארץ זאת, ובפרט על החקים אשר שררו על-אודותיהם ועל גול המשפט אשר גזרו אותם גם הדוכסים והמושלמים, גם תאורחים, גם הכמרים, וכל הידיעות האלה מיסדות על תעודות בכתב-יד וארכיונים שונים, אשר החשובות שבהן נדפסו בתור נספחות לגוף החבור. הספר בכללו היה מיעד להיות בן ג' פרקים גדולים: א) ראשית ישוב היהודים בשלזיה עד בטולו על-ידי הגרוש הכללי בשנת 1582; ב) הקהלות שנשארו אחרי הגרוש בגלוגה ובצילץ והישוב החדש עד תם ממשלת החבטבורגים על שלזיה בשנת 1740; ג) תקופת ממשלת מלכי פרוסיה. אולם שש החבורות אשר הסמיך בראנן להוציא לאור (תרנ"ד—תרע"ז) מכילות רק את הפרק הראשון ותחלתו של השני. אבל נשארו ממנו הקירות אחרות מחיטות לתקופה הפרוסיית, כמו

הרוסית של אמרן וברוקהיז ויצאו לאור
 אחר-זה גם באשכנזית במהדורות אחדות בשם
 Ein kurzer Gang durch die jüdische Ge-
 schichte; Ein kurzer Gang durch die ge-
 schichte der jüdischen Literatur, וכן יעיד
 על-זה ספרו על קורות היהודים וספרותם,
 אשר נתקבל לספר-למוד בכל בתי-הספר
 באוסטריה ואשר יראה גם על כשרונו
 הפדגוגי של מחברו (1).

עפ"ה היה בראנן לא רק בעל עיון,
 כי אם גם בעל מעשה. היה חבר להרבה
 מוסדים בקהלתו, ובכלם הכניס רוח חיים,
 ואמנם ביוחד נכרו פעולותיו במוסדים
 הגדולים שנתיסדו לשם הרחבת חכמת ישראל
 וספרותו. הוא היה סגן יושב-ראש של
 האגודות לקורות היהודים וספרותם באשכנז,
 חבר הנשיאות של החברה להפצת חכמת
 ישראל בברלין (אשר המאגאסטשריפט הוא
 כלי-מבטאה הרשמי), אחד מראשי חברת
 מקיצי גרדמיס, וכדומה, עד כי בהרבה
 פנות שנפנה יפקד מקומו וירגש חסרונו.
 תנצב"הו

ד"ר ש. א. פוזנסקי.